

šmíd, byl nejstarší. Chudobná a neúrodná Litva, plná neproniknutelných lesů a nevzhledných vesnic s dřevěnými budovami, židovská Litva je jediná židovská země na světě, jejíž obyvatele tvoří celistvý organismus. Rodina Goldšmídů nezažala v ničem ostatním židovským rodinám; neměla jediného am-haareza, to jest člověka negramotného, a tal-mud byl u nich zákoníkem i bohem; jeden z bratrů byl rabín, vzdělal se na škole Ješibě. Jejich život byl ubohý, život poddanství a bídy; neměli radosti kromě radosti rodinných, neměli ctižádosti, leda aby důkladně znali Písmo svaté, uhájili živobytí a byli přísných a velebných mravů.

Nežilo se na Litvě jako u egyptských hrců; ale byl tu pokoj od hrabivých polských pánů, které nelákal pustý kraj, byl tu pokoj od ruské vlády a bouře kozácké až sem nepřitáhly. Třebaže mnozí jeho soukmenovci emigrovali a stávali se za mořem neb v západních zemích evropských nejpinějšími a nejchytřejšími vystěhovalci, přibývali zase snůlkové do tohoto obrovského ghetta a nerušeně hloubali o víře.

Nad ponurou existencí litevského židovstva zářil sen o mesiáši Izraele, povýšeného nad národy.

Otce Jakubova — nejmladšího Goldšmída — chtěla matka mítí také rabínem. „Tóra je nejlepší sechora,“ zpívala mu v ukolébavce vyzdobené biblickými obrazy. Ale byl to hoch docela jiný než jeho bratři. Byl vznětlivý, citem nabitý. Utekl před vojnou do ciziny. Míkulaš I. se krutě dotkl židů nařízením o nucené pětadvacetileté službě vojenské; muži se tehdy hromadně stěhovali za hranice. Zachraň se, kdo můžeš, bylo heslo behaly, hrůzovlády. I nejmladší utekl, avšak vrátil se na Bílou Rus, kde krátký čas žil a oženil se. Ale hrozný pogrom zanedlouho vyplenil město; jeho oběť se stal také nejmladší Goldšmíd, otec Jakubův. Salomon dlouho neměl zprávy o pozůstalých po nejmladším bratru, až se pojednou objeví tento hoch, nezdravý a vytřeštěný, obraz oběšeného otce.

„Kde je tvá matka?“ ptal se Salomon Jakuba hned první den, když přijel do Paříže.

„Matka?“ opáčil dlouze mladík a sklopil hlavu. „Nikdy jsem o ní od svých pěstounů neslyšel,“ svěřoval se mladý starému. „Zamluvili to vždy, tážal-li jsem se po ní. Snad si myslili, že bych se styděl za to, že oba moji rodiče tak bídně zahynuli. Snad se hanbili za tu šibenici, za vězení, za pevnost, za Sibiř... Sám se pamatuji jen tolik, že mě vodívala po ulicích, čtyřletého nebo pětiletého, skláněla ke mně hezkou hlavu s pravověrnou parukou, štěbetala a hrála si se mnou. Ale jakmile jsme na ulici potkali tlupu kozáků, zastavila se, zbledla, tiskla mou ruku, až mně bolestí tryskaly slzy z očí, ale neodvážil jsem se hlasitě zanařkat. Podrobně si prohlížela všechny ty veliké vojáky, jako by mezi nimi někoho hledala. Kozáci pokřikovali, poslali jí rukama hubičky, ale ona ani nehlesla, dívala se na ně upřeně a hrozivě tak dlouho, až zmlkli a obrátili se jinam. Tak jsme šli zase jednou po ulici a já jsem se zahloubal do pozorování kozáckých koní; líbili se mi ti lesklí koně, jak kopyty dupou, hlavy vzpínají, bokem uskakují, očima loupají. Myslil jsem na to, jak bych je namaloval, pustil jsem se matčiny ruky a ukazovák kreslil ve vzduchu hrůvu a oháňku. A najednou jsem stál na ulici sám, kozáci zajeli za roh a matka tam nebyla. Plakal jsem, lidé se shlukli, a protože jsem domů netrefil, jméno otcovské neznal a na policii se o mne nikdo nepřihlásil, ujala se mne krejčova žena, židovka, odvedla mě do krámu k svému muži. Vychovali mě, udělali ze mne také krejčího, nic jiného neuměli...“

To vypravoval Jakub starému Goldšmídovi, trochu nevázně a bez náležitého rodinného citu, usoudil starý. Dodal, jak podle svitku modliteb, který pěstouni našli zašitý v jeho halence, objevili náhodou jeho původ a jak byl pak návštěvou na Litvě u babičky.

„To jsou věci,“ děl si starý a narovnal se v křži. Místo by tedy pro mladého synovce měl, jen vydrží-li tam? Nepodryje svými hloupostmi i důvěru, jakou má v závodě starý Goldšmíd? Dobře, že Jakub nemá jeho jméno! V nejhorsším případě ho nebude znát. Nezapře ho — ne, to starému nedovolovala rodinná solidarita, uchovávající

se u židů z kolena do kolena —, ale nepřihlásí se k němu. Všecko pro něj udělá, ale o chléb se připravit nedá! Správce konfěčného oddělení mu opatřil místo, spoléhaje na jeho doporučení. Dohlédne na chráněnce. Učiní tak ovšem opatrně, aby se hoch necítil hlídán. Cesta do Chatelaillonu, podniknutá tak bez rozmyšlení, se starci nelíbila, ale on Lukovi svou nespokojenost neprojevil.

Šoural se směrem k nádraží, kam přijížděl vlak od La Rochelle, — což kdyby chlapec potkal!

Sotva domyslel, zapotácel se, jak do něho vrazil mimodoucí mladík. Starý vzhledl a rychle zaťukal holk do dláždění, aby jej přivolal, neboť spěchající hoch byl Luka. Zahleděn do sebe, poznal strýce, teprve když promluvil.

„Místo, pravíš? Vskutku? Děkuji ti! Kde? Mohu hned nastoupit?“

„Zítra ráno. Doprovodím tě.“

„Zítra... ráno. Dobrá. Teď si musím najít byt.“

„Nepůjdeš se mnou popít čaj?“

„Děkuji, třeba.“

A Luka, jak měl naspěch, tak se klidně obrátil na podpatku a přizpůsobil se ochotně strýcovu vláčení.

„Ani nevypravuješ, jak se ti líbilo u moře,“ nakousl strýc hovor po delším tichu.

„Ach strýčku! Krása! Moře, nebe, země, lidé a nové myšlenky!“

„Dobře se tam jedlo?“ zchladil ho strýc.

„Výborně, strýčku. Seznámil jsem se s anarchisty, mají na Montmartru společný domek.“

Za dveřmi v šestém patře znova zaštkal psík, teta roztopila samovar a strýc obřadně vyňal z přístěnku koflíky a zákusky.

„Všecko jsem utratil!“ vyjelo Lukovi v náhlé potřebě sdílnosti.

Teta sraštila čelo. Ale Luka nežádal peníze a to ji upokojilo. Řekla:

„Můžeš u nás pobýt, než si přineseš první výplatu.“

Strýc vlídně přikývl a připojil k tomu mravoučné kázání,

jak se Luka má chovat v nové dílně. Ale měl špatného posluchače.

Luka měl sto chutí rozběhnout se ještě ten večer na Montmartre, ale uvědomil si, že Libertad ani Rosita tam nejsou, a ostatní ho nelákali. Povzdychl a začal poslouchat svého strýce. Ten vysvětloval:

„Louvre je největší obchodní dům v Evropě,“ ujišťoval jej, „a tím, žes byl zaměstnán v Louvru, získáš si kvalifikaci a zjednáš si přístup do všech podobných závodů.“

„Ale mohu vstoupit do syndikátu?“ ptal se Luka.

„Chceš-li mermomocí, buďsi. Ale nechlub se tím,“ zasmušil se strýc.

Na druhý den nastoupil Luka práci v podzemních, ale velikých a světých dílnách obrovského paláce. Dostal se do oddělení černých pánských obleků, takových, jaké si dělník koupí k svatbě, pak je uloží do skříně a vytahuje jen za zvláštních příležitostí.

Za dlouhým stolem sedělo šest krejčí, ovládaných mistrem stříhačem. Luka se uhnízdil na konci stolu, naproti mladému, sotva vyučenému hochu, jehož živé oči ho převětivě vítaly. Balíky černých látek a podšívek se válely na regálech podle zdi a několik panáků na zkoušené oděvě stálo v koutech, s držadly místo hlav. Na nich byly navěšeny prostechované kabáty bez rukávů.

Dělníci na něj pohlédli, a vidouce jeho rubašku, vyměnili několik mlčenlivých pohledů. Pak ihned sklonili hlavy nad šití a již si ho nevšimli.

Luka se chopil připravené práce a šil. Poslouchal bedlivě vše, o čem se mluvilo. Za celý týden neslyšel jiné hovory než o sportu, o běžných krvavých událostech z ranních novin.

Stýskalo se mu po hovorech z Causerif. A tak sotva měl první mzdu v ruce, poroučel se tetě a pospíchal na Montmartre.

V sazárně stáli Henri a Cholet, horlivě debatující. Luka vyrozuměl, že má Cholet potíže se zběhem, jemuž tajně pomohl do Belgie, jak to učinil již několikrát; to byl jeho způsob boje proti militarismu. Ale „velký François“,

poslední dezertér, nechal v Paříži milenku s dítětem a běžel nyní o to, aby jela co nejdříve za ním, neboť jinak by se byl prudký François mohl vrátit a natropit nepřijemnosti. Cholet byl již dvakrát vyšetřován, a pokaždé z hlouposti svých chráněnců.

Armandina se procházela po sni s Diamantem na ruce. Luka viděl, že je tak klidná, jak v přítomnosti Libertadové nikdy nebyla.

„Rád bych se k vám nastěhoval,“ začal Luka rovnou.

„U nás již není místo,“ usmála se Armandina, „ale po-dívej se nahoru k Simonettě.“

To byla správná řeč, taková se Lukovi líbila. Věděl, že v ní není šalby, a proto se obrátil a šel rovnou do ulice Mont-Cenis, hned za bazilikou. Po cestě myslil na Choleta a líbilo se mu, jak se dovede obětovat a neváhá dát v sázku všechno, co má, peníze i svobodu.

Umínil si, že se sám také zasvětit myšlence chudých. Jen je potřeba najít si nějakou cestu k tomu cíli.

Montmartreská komuna byl patrový domek s přízemní jídelnou a s pěti pokojíky v patře. V jednom bydlela Simonetta s Andréem a dítětem, v druhém pekař s pekařkou, oba pracovali výdělečně a Simonetta hlídala jejich krásné dítě. V třetím zpěvák z Bryantova kabaretu, známý Monthéus, spolu s pouličním prodávacem kolportážní literatury, jehož kapsy byly vždy plné anarchistických brožur. Ve čtvrtém Eugen Dieudonné se ženou. V pátém pokojíku bydlel sám stavitelský kreslič, kamarád Marcel. Tam bylo tedy jedno lůžko volné.

O tom věděla Armandina, a proto jej poslala do komuny. Simonetta ho uvítala přátelsky a hned ho provedla po domě, oznámila mu podmínky a domácí řád.

Luka byl ihned nadšen. Byl nadšen zvláště prostotou pokojíků, v nichž stála prostá železná lůžka se žíněnkami a s vlněnými pokrývkami, lůžka, která si každý sám musí uvádět do pořádku, stolec a dvě židle. Do stěny byly vestavěny skříňe na šaty a přihrádky na knihy, asi tak, jako to viděl Luka u strýce. Koupelnu se sprchami zařídil Marcel, obratný Dieudonné zavedl elektriku. Příspěvek, určený

podle jednotlivcových příjmů poradou všech nájemníků, platí se do společné pokladny. Simonetta hospodaří a stará se o jídlo a o prádlo. Také Lukův příspěvek bude tak určen.

Luka chodil za Simonettou po domě jako po kostele. Ani pravověrný katolík netajil tak dech v bazilice Sacré-Coeur jako mladý idealista v tomto domku, který mu byl malou zárukou velké budoucnosti anarchistické myšlenky.

Téhož večera přenesl sem svou velkou krabici, svázanou motouzem, s níž přijel do Paříže. Vytřepal zmačkaný zimní kabát a pověsil jej na věšák. Stůl byl poházen rýsy, plány a nákresy, lahvičkami tuše a kroužky. Luka zatoužil po kousku místa, kam by položil knihu, ale nechtěl rušit tento nelad, snad účelný. Narovnal tedy své brožury na okenní prkénko.

Když si všechno urovnal, pocítil teplé uspokojení, které se mu rozlilo po celém těle. Usedl jako host na židli ve svém pokojíku a prohlížel jej nestranným okem pozorovatele; i tak shledal, že zcela vyhovuje. Proto se znovu oddal dětinské radosti nad čistým lůžkem, srovnanými knihami a kusem prostoru, kde byl doma, kde byl sám a zároveň ve společnosti, po níž tak dávno toužil a která mu byla vzorkem budoucího lidstva, spravovaného spravedlivým řádem. Kochal se v tom blahém pocitu a nabýval sebevědomí; je přece chlapík, když dosáhl umístění mezi těmito vybranými lidmi!

Radostí nevydržel na místě. Křepce vyskočil, protáhl údy a zaluskal prsty. Seběhl po schodech k Simonettě, která psala na stole uprostřed jídelny.

Rád by s ní byl pohovořil, sdělil se s ní vřelými slovy o svou náladu, ale ona hleděla tak bedlivě do papíru a tak důležitě vraštila čelo, že se jí neodvážil vyrušit. Díval se chvíli na její malé, tvrdé ruce, jak pevně vedly pero a přidržovaly papír. Usmál se jejím dětsky vážnému výrazu.

Snad uhodla jeho myšlenky, neboť zvedla hlavu a také se naň laskavě usmála.

„Jdi do parku pod bazilikou,“ řekla mu, „slunce ještě svítí, volá tě.“

Luka se otočil s rukama v kapsách a povzbuzen vyšel. Ani ho nenapadlo, že se ho Simonetta prostě chtěla zbavit, aby mohla psát.

Stará městská čtvrť kolem baziliky byla oprýskaná a na omítkách domů se kreslily stopy deště, podobné namalovaným rampouchům. Ježatna komínů trčela nad malinkými terasami, podstřešními okénky a požárními zdmi střech. Na špinavých ulicích špinavé děti, na rozbitých oknech polámané okenice. Tady dole bylo všechno staré a zchátralé, jen bazilika bíle hořela novostí a pyšnila se čistotou. Příkrá a skalnatá stráž, spadající od Sacré-Coeur až na bulvár Clichy, byla pokryta mladým sadem, podobným drobnolisté bylině v akváriu.

Luka usedl na první lavičku vedle cesty. Vyhlička byla odtamtud daleká, Paříž mu ležela u nohou jako obrovská, vypařující se blátivá kaluž. Avšak jemu nepřipadalo velké město špinavé. Shlížel na ně růžovým sklem své vídné náklady, podepřené radostným odhodláním pracovat v mraveništi Paříže, postrkovat kupředu a výše blýskavými myšlenkami, vynakládat všechnu sílu, aby byl posunut výše k obloze.

Do ticha jeho dumání doléhal zdola šum hlasů, vřestivý pazvuk pouliční muziky. To je jistě na bulváru pouť, řekl si Luka. A myslí se mu míhl obraz fête foraine, pouličního posvícení, jak je nedávno viděl: kolotoče s prasátky, točící se za zvuků velikých gramofonů, panoptika, nestvůrné orchestry, tobogany, boudy s loteriemi a s koly štěstěny, nastražené na hráčskou vášeň těch, kteří nejezdí do Monte Carla, cirký, zvěřince, černoši a prostitutky v pestrých fáborech papírových serpentín...

Obraz zmizel a Luka začal přemýšlet o svém poslání v dílně. Měl za svou povinnost co nejdříve tam začít s propagandou.

Vtom zaslechl dva hlasy blížící se zdola po pěšině; srdce mu zabušilo, když rozeznal hlas Rositiny.

Brzy se vyhouply nad záhon dvě hlavy, nejdříve urputná tvář Balabanovova, za ní kučeravá hlava Rositina, pokrytá módním kloboukem. Luka se podívil, vida Rositu obleče-

nou do elegantního podzimního kostýmu, s nádhernou kožíšinou přes ramena. Hned kamarády vítal a pozdravil; Rosita rozpačité poděkovala. Balabanov vykřikl posměšně: „Zdravstvuj, obroditeli!“

„Kdy jste přijeli?“ žasl Luka.

„Vyhnali nás, obroditeli,“ usklíbl se Balabanov, „docela nás vyhnali z kolonie.“

„Proč jsi tak zlý, monsieur Boris,“ zašeptla Rosita.

„A proč ty jsi tak nesensitelně přivítává, má umučená židovko? Tahle ženská mě utýrá svou dobrotou!“ posteskl zlostně sám sobě. „Díky bohu, že jsou na světě také Olivíny, jinak bychom utonuli v sladkostech jako moucha v medu. Děkuji ti, Rosito, za pomocnou ruku, ale mně se nevede tak bídně, jak si myslíš. Knoflíky si přišívám sám a roztrhané prádlo prostě zahazuji. Nebudeš si přece propichovat své bílé prstíky ke zdaru mého prádelníku!“

„Myslíla jsem,“ zarděla se Rosita, stydlíc se před Lukou, „stěžoval sis na pradlenu...“ zajíkla se.

„Stěžoval jsem si,“ řekl Balabanov, „protože se mi zdá, jako by se pradlena se mnou dělila o kapesníky, a ostatně, dívím se tvému zájmu, vždyť já, dík své matce, nejsem, beau comme le jour.“

Rosita vtláčila hlavu mezi ramena.

„Tamhle Luka obroditel by spíše byl hoden tvé přízně,“ pokračoval nelitostně krasavec, pozoruje se škodolibou radostí Veršininovo rozhorlení a mladický, nemohoucný hněv, který se nevzmohl ani na odpověď a zahorel jen prudkým ruměncem na hubených tvářích hochových.

Rosita již neodpovídala. Tušíc, kdo je příčinou Borisova podráždění, mlčky žárila.

Ale Balabanov se již neovládal. Obrátil se k ní prudce a bodal ji nenávislně:

„Vy jste, tuším, také mluvila o poslání člověka, krásná seveřanko! Nu, povězte, kolik dobrých a statečných mužů jste již oblažila svým pěkným tělem, které vám svěřila příroda? Skoro se obávám, že jich bylo příliš málo... Necháváte svou hřívnou zbytečně zakopanou, má milá, špatně vyplňujete své poslání. Odbývejte svoje zboží, panno, praví

Shakespeare, dokud je po něm poptávka; nebo se stane bezcenným jako stará míšpule! Kdybych byl vámi, poslechl bych toho starého pána. Nepokládejte to za nepřímé vyznání lásky, krásný snobe, netoužím po bílých dívčích světničkách! Spíše sejděte tamhle mezi boudy pouliční slavnosti, prodejte tam své zboží, a abyste na světě byla aspoň k něčemu, přineste mi prodejní cenu, zaplatím si vstupné k líbeznému Olivíně, která se zabývá prodejem své lásky ze řemesla a dnes přijde do komuny na oběd, což značí, že má špatné obchody.“

Balabanov křičel, ale bylo patrné, že jeho hněv se netýká toho, co mluví. Lukovi se zdálo, že ani neví, co povídá. Rosita klesla na lavičku bez dechu, bledá, vytrěštěná. Oddýchovala těžce; její tvář měla výraz nesmírné bolesti, rysy se stáhly až směšně; náhle zašermovala rukama a dala se do hysterického smíchu. Balabanov na ni mračně pohlédl, vyplívl a odešel. Rosita se snažila povstat, vypjala tělo a omdlela.

Luka ji zachytil do náručí a snažil se ji vzkřísit chladným lupením, kterého natrhal plnou hrst. Chvěl se pod tíhou Rositina těla, jehož teplota skutečnost mu ležela na klíně.

Nevěděl si rady a velmi se hněval na Balabanova, který Rositě tak ublížil. Naštěstí se dívka brzy vzpamatovala, a když si omyla spánky ve vodě umělého vodopádu, řekla Lukovi tiché „merci“ a rozloučila se s ním, aniž mu pohlédla do očí.

Luka se vrátil do komuny sklíčen. Stůl v jídelně byl prostřen, Simonetta již nepsala, ale vařila v malé, přilehlé kuchyňce, rozmlouvajíc s Réginou, která uplakaná seděla za stolem a mačkala mokré kapesník.

Luka k ní přisedl a vzal do ruky časopis. Nečetl však, poslouchal příjemný hlas Simonettin, který sem zněl hned shora, hned zdola, podle toho, jak se Simonetta točila, shýbala a vztyčovala nad vařičem.

Luka poslouchal, a neslyšel. Měl ještě plnou hlavu Rositina neštěstí. Ostatně brzy byla řeč obou žen přehlušena zvony z baziliky. Bouře úderů bila do vzduchu, který

narážel i do okenních tabulek. Celý dům se chvěl tím zvoněním.

První tu byl André. Polsbil Simonettu na ústa a usadil obě děti z komuny za malý stůl se židličkami, který jim vyrobil Dieudonné. Pak se ozvalo drnčení dvou kol ručního vozíku, na němž kolportér rozvážel román Bílá otrokyně. Pekařští manželé sešli z pokojíka, neboť pracovali v noci a ve dne spali. Dieudonné se objevil, čistě umyt, s vlasy ještě mokrymi od sprchy. Poslední se dostavil Marcel, Lukův spolubydlící, a hned se s ním pustil do přátelské rozprávky.

„Myslím,“ hovořil, povzbuzen skromným chováním Lukovým a uctivým výrazem jeho očí, „myslím, že hromadným a náhlým vyvlastněním půdy by se na Rusi usílila sociální revoluce. Změnila by skoro přes noc tvářnost celé země. Jen kdyby bylo několik energických mužů, kteří by se toho po venkově odvážili! Čekat pronikavou nápravu od dumy je nesmysl. Kdyby i krásně začala pracovat k dobru ruského lidu, bude rozehnána jako hejno skotáčků dětí. A nebylo by jí škoda. Jen se podívejte na náš parlament. Máme všeobecné hlasování... volí se snad lepší lidé než v osmačtyřicátém, kdy prvním všeobecným hlasováním byl zvolen za presidenta republiky ne socialista, ani demokrat, ani muž z lidu, ale Ludvík Napoleon? Proč? Měl jméno! Víte, někdy se voliči podobají krysám v tom, jak jsou lehce zlákáni krysařovou píšťalkou, znející písničkou známého jména!“

Luka plaše namítl:

„Nechci snad obhajovat parlament, ale dnes je přece ve Francii vzdělanost tak rozšířena, že každý volič, i podruh v nejzapadlejší víšce, ví, koho volí...“

„To je právě to, že neví, koho volí. Vidí mu do žaludku? Vidí na dno jeho ošemetných a lhavých frází? Jen si vzpomeneš na Milleranda. Po hrbetech naivních hlupáků se vyšine k moci a pak se jim pokloní: Má úcta, páni voliči! Už jsem dostal, co jsem chtěl!“

„Nejsou přece všichni zrádci! Nechceš přece tvrdit o Briandovi...“

„...o Aristidovi, hlasateli generální stávký? Aristid není nadarmo advokát. Dej si pozor, milý Veršinin. Generální stávka je píšťalka, na níž krysař chytře píská. Vyláká i myši nejlhouběji zalezlé...“

Za dveřmi se ozvalo chichotání a vzápětí se vhrnuli do světnice Balabanov s Olivínou. Na první pohled bylo patrné, jaké Olivína provozuje řemeslo.

„Zde se politizuje,“ ušklbla se Olivína.

„Ne, ici l'on danse (zde se tancuje),“ zažertoval Balabanov a vzal ji kolem pasu, aby s ní obtancoval stůl, vrážející do všech židlí a lidí.

„Ó vy anarchisté,“ volala Olivína roztáčejíc se, „že se nestydíte takhle hanobit život!“

Hodina vyzvánějící konec práci osvěžila vysmahlé parížské dláždění.

Tisíce kroků zaklepalý na chodníky. Muži se v houfech hrnuli z továren, z dílen zastrčených v zadních dvorech činžáků; slézali z lešení novostaveb a vystrkovali hlavy z vykopávek. Veselá děvčátka se hrnula průvodem ze sklených, betonových a mosazných magazénů, z voňavkáren, z módních domů, z malých švadlenských dílen, odkud se vychází zadními schody. Výkřiky a smích motýlkově nad nimi poletovaly. Dívky se vedly pod paží v dlouhých řetězech, tarasíce ulici, a nikdo se na ně nezlobil. Šoféři a vozkové se jen usmívali. Pohyblivost mladých ženských těl, vězněných celý den v úkonech práce, překypovala bujnými posunků. Svěvole a rtuť. Sviště, oči rozzářené smíchem! Slyš náš hlas, milá ulice, jsme opojeny mládím puštěným ze řetězu. Povyku, jak jsi blahodárný!

Před dílnami čekaly mladé manželky s těhotnými životy neb s kojenci na rukou, před módními salóny výrostci

s první vyzývavostí mužství; čekali mladí muži, trpělivě přeshlapující. Úderem hodiny, jež vyzváněla konec práci, všichni ožvili, napjali zrak, upravili postoj a za chvíli odcházelí blažení v páru. Obchodníci se šourali ze tmy kumbálů na prahy, vyhlížejíce posledního kupce. Zato obchody s potravinami se zahemžily vosím rojením. Příruční poskakovali kolem zboží vyloženého venku na stolech, krájeli z paštik, ze salámů a z červených i prozelenalých sýrů. Pouliční prodavači posunovali vozíky, na nichž svůdně vyložili krásné ovoce pozdního léta; strkali do obchodníků ještě menších, kteří svůj krám s rybami nesli na ruce v koši.

Také Luka Veršinin vyšel ze své dílny v Louvru, přeskákal několik křížovatek, kudy se řítily automobily a omnibusy v nekonečném řetěze, a pak volnějším krokem, který naznačoval blízkost domova, poddal se proudnému pohybu davu.

Na rohu Clichy mu nabízela stará žena modře lesklé ryby na ošatce, volajíc:

„Krásné makrely, mladíku!“

„Karfíol, karfíol!“ zpíval prodavač hlubokým modlitebním hlasem.

Pouliční múza triumfovala. Nabízela jahody dvojverším:

*Pour votre maîtresse
quelques fraises!*

Luka si musel uvolnit cestu přes košík s jahodami ujištěním, že nemá milenku; za to se mu dostalo politování: „Chudáček.“

Podnikavci se zvláště v některých ulicích předstihovali, až Luka potřásal hlavou nad dravostí.

V lékárnách rozsvítili žárovky za obrovskými koulemi, červenými a modrými; z nich prýštily na chodník světelné barevné jehlance reklamy, jimiž chodci procházeli. Títerné stoly kaváren, zježené lahvemi a slámkami granadin, krčily se uprostřed návalu aperitivujícího obecenstva. Pijáci absintu srkali opálovou tekutinu, labužnický dolévající vodu přes cukr. Barevné jedy sladkých alkoholů soustřeďo-

valy požítek dne do této podvěčerní chvíle. Velkoměstské existence neznámého povolání, jejichž jedinou prací bylo pozorovat pouliční hemžení, sptádaly v této hodině tajné a záhadné plány spekulací, podvodů a vražd. Z otevřených dveří barů zněl skřek orchestriónů; při jeho zvucích se dal do tance muž černé pleti, popíjející čokoládu, zvířecími poskoky tančil mačič, až mu čapka spadla a hustě zkažené vlasy barvy koptu, stočené v uzel a připíchnuté vláseňkou v týle, rozpustily se po zádech. Před osvětleným průčelím baru se rychle střídaly roztržité obličejové diváků. Výčepní stůl v baru zářil broušeným sklem, zrcadly a porculánem, niklem a mosazí a všechny lesklé hrany stolu a vypukliny sklenek se násobily v neposkvrněné hladi zrcadlových stěn.

Luka, zmámen hlukem a kmitavostí světelných návěstí, tlačení automobilů, řevem trubek, zvonků, železa na kolejnicích, nakonec se ulicí jen potácel. Dosud nepřivýklí prudkému žilobití pařížských bulvárů a večer vždy znova rád se vzdával tlačení, byl jí nesen, strkán, kolébán až do tiché ulice de la Barre.

Tam teprve kus po kuse rozeznával jednotlivé skupiny a osoby. Poznal na druhém chodníku Barbésova bulváru nízko postavu Libertadovu, opírající se o hole. Po jeho boku šel s rukama na zádech složeným Henri. André s Choletem, zaujati rozhovorem, sledovali je v malé vzdálenosti. Všichni byli prostovlasí.

Luka se chtěl ihned k nim rozběhnout, ale jízdni dráha byla v té chvíli zatarasena ohromným autobusem. Postál tedy a díval se, jak Libertad těžce vleče hranatý trup, příliš těžký pro nohy bez svalů, každou chvíli se zastavuje a odpočívá.

Jakmile se cesta uvolnila, přeběhl Luka k nim. Slyšel Libertada:

„Armandina tedy vše vyčerpala?“

„Vše. A já jdu k odvodu. Mám navštívit doktora Colomba, co myslíš?“

Libertad pohlédl na statnou a pružnou postavu Henriovu a procedil skrze zuby:

„Bude asi potřeba... Simonetta?“ tázal se dál.

„Ani Simonetta nemá peníze,“ odpověděl mladý muž, „a Cholet musí stůj co stůj vypravit milenkou, velkého Françoisé za hranice. Provedla by hloupost. Je zbrklá. A Regina je bez práce. K tomu jsme dlužni nájemné v přednáškové síni slepé uličky desátého okresu. V poslední době tam přespávají dva nezaměstnaní.“

„Kdo tam přednášel naposledy?“

„Simonetta četla studii o dědičnosti a výchově, sám Reclus by měl radost, kdyby ji byl slyšel.“

„Sám Reclus!“ pousmál se Libertad Henrimu. „Autoritáti!“

„Reclus je také anarchista,“ prohodil tázavě Luka a jeho hlas zněl sebevědomě, když pravil „také anarchista“.

„Pěkný anarchista, který oslavuje jako tuctový šosák zasnoubení své dcery,“ štětil se Libertad.

„Zasnoubení?“ podivil se Veršinin.

„Ovšem. Ne v kostele, jen doma, ale forma je forma a je vždycky hloupá. — Oznamuji svým přátelům,“ parodoval Libertad, „že se moje dcera dnes večer z volného rozhodnutí vypíjí se zde přítomným panem X... — Neuvádí tím divku do situace stejně nepřijemné jako sňatkem na radnici? Co je komu do toho? To je, podle mého, soukromá věc dvou osob, kterým jistě nezáleží na tom, aby je někdo předtím obřezoval zvědavými pohledy.“

Libertad pokládal sám sebe za prvního muže ve Francii v pohrdání přesudky a veřejným míněním. Dodal:

„To je chyba mnohých dobrých lidí, že chtějí být počestnými anarchisty. Což anarchista, neuznávající dnešní společenské zřízení a potraující je, může být počestným občanem? Nemůže, je-li to opravdu anarchista. Kdybych nebyl anarchista, byl bych podle dnešních názorů praobyčejný ničema. Mám tolik necetností! Jsem břichopásek, smilník, kradu, lžu, nezachovávám zákony... A kdo ještě přednášel? Vyzvídal Libertad, bylť trošičku žárliv na všecky, kdo řečnili v jeho nepřítomnosti. Byl by rád sám mluvil na všech schůzích.

„Předtím mluvil Olog, zvaný Cynik, o neužitečnosti

umění. Je to starý žvanil, ale z nás tam nikdo nemohl jít již proto, že nebylo zapláceno nájemné.“

Mezitím Libertad, který byl zdánlivě zcela zaujat rozmlouvou, bystře tékal očima po bulváru, zachycoval se u výkladních skříní, pátraje a ohledávaje. Konečně se ustanovil na zářivém výkladci jednoho klenotníka. Na bulváru byla v té chvíli pravá tlačenice.

Libertad stanul, vyčkal Choleta s Andréem a pravil šeptem, obracaje se ke kruhu svých učedníků:

„Dejte pozor, kdyby se něco stalo. Vidím tamhle klenotnický krám, jehož vlastník se nemusí starat o ztříšší večeri. Na chodníku je všude plno pecek a zrovna vedle klenotníka také prodávají ovoce. Sázím se, že před jeho výkladní skříní naházeli nedbalí mlsalové pecky, které škodilobě čekají, až člověk po nich klouzne a zlomí si nohu. Dejte pozor, kdyby se něco stalo.“

Libertad se významně usmíval.

Vedle klenotníka byl obchod máslašský. Na vydrhnuté lavičce před krámem byly vyloženy koží syrečky podobné šterku, koš s růžovými broskvemi a ohromná žlutá dýně.

Klenotnický obchod byl na rohu a měl výkladní tabuli také do příčné ulice, pusté a neosvětlené.

Luka se nic netuše prodíral davem se zjevnou hrdostí vedle Libertada. Zachycoval rád všechny ústrky a štulce chodců příliš spěchajících, které by jinak byly zasáhly loudavého Libertada.

Před klenotníkovým krámem Libertad sklouzl, zapotácel se, o krok dále sklouzl ještě jednou. Padáje zamával holí, a dříve než jej Luka mohl chytit, upadl s klením a s nadávkami. Hůl rozbila výkladní sklo dole, takřka nad chodníkem. Střepe zařinčely a rozspaly se. Zároveň zazvonilo o dlažbu několik zlatých prstenů, navlečených na tyčince sametem potažené, která teď čouhala holá z otvoru; také zlaté řetízky vypadly a hodinky. V soumraku prozářeném světle bulváru zazel otvor výkladní skříně a hned chrtil zlato na ulici.

Před krámem se lidé svinuli do hustého chumlu a pomáhali zděšenému Lukovi zvednout hekajícho Libertada.

Luka ve zmatku ani nepostřehl, že ostatní hoši zmizeli v tmavé postranní uličce.

Ještě nebyl Libertad ani na nohou, když z krámu vyrazil klenotník, ramenný muž zarputilého obličej, se silným proštědlým knírem a s hustým třícím obočím; jeho chtivá očka útočila na dav.

Vída, co se stalo, chopil jednou rukou Libertada a druhou muže, jenž zvědavě nahlížel do skříně. Zaječel o policii. Ihned se našlo několik ochotných lidiček, kteří se rozběhli pro policistu, jiní sbírali roztroušené skvosty, které nebylo možno nevidět, a podávali mu je s významným posunkem, jenž zdůrazňoval: My nic, my poctivci.

Ale rozružený vlastník nedbal jejich oddaných pohledů; mračně vstříl sebrané skvosty do kapsy a proklínaje kázal Libertadovi, aby mu zaplatil rozbité sklo.

„Ať vám zaplatí ten, kdo tu naházel pecky! Chodník před vašim krámem je nebezpečný životu!“

Vtom se přihnuli tři policisté, vcepali zvědavce do domovního průjezdu. Po marné prohlídce všechny propustili, vyjma Libertada, který měl zaplatit způsobenou škodu.

„Dobrá tedy,“ řekl Libertad, „tady jsou dva franky za rozbitý kus skla; více nedám ani sou. Ostatek tabule není přece rozbit.“

„Dva franky!“ horlil pobouřený klenotník. „Nechte si své dva franky a zmizte mi raději z očí!“ Nasupil se nevášnivě hrozil Libertadovi.

„Na shledanou!“ řekl posměšně Libertad, vycházející z krámu.

Otvor ve výkladní skříní narychlo zalepili papírem; zvědavci se pomalu rozptýlili. Policisté se s Libertadem rozešli nepřátelsky a jeden z nich zasyčel:

„Dej si dobrý pozor, chytráku!“

Libertad se srdečně zasmál.

„To je má jediná starost!“

Pomalů kráček k Montmartru, sám. Luka ho pozoroval zpozzdáli, netroufaje si k němu nyní přistoupit. Viděl, že se cestou zastavil v baru, vypil kávu, nezaplatil a odešel. Tomu se Luka již nepodivil, neboť Libertad v barech

„zásadně“ neplatil. Nikdy ho za to nestáli. Znali ho již a občetovali rádi kávu podívané, jakou v baru působil jeho zjev i jeho řeči. Říkalo se o něm, že je trochu sekuntný anebo že je „originál“, kterému je třeba mnohé prominout pro jeho zábavnost.

Teprve v tiché čtvrti pod bazilikou přiblížil se Veršinin mlčky k Libertadovi. Dostal žertem holi přes rameno. Škubl sebou.

„Co se lekáš, ruský příteli? Myslíš, že tě už flik tahá za kabát?“

Luka se pokusil o rozpačitý úsměv. Byl vskutku polekán. Co viděl, připadalo mu nepochopitelné a ošklivé. Musí se anarchista chápati tak špinavých prostředků, aby dosáhl cíle? Luka se jistě ničeho nebál, pokud mohl jednatí zpříma; nepovažoval za zločin zřejmé potírání zákona, ale protivilo se mu jeho obcházení. To nás staví naroveň sprostým zločincům, říkal si.

Vyhrkl:

„Co to bylo, Libertade? ... To byla... krádež!“

Sám se ulekl toho ošklivého slova, když je nahlas vyřkl. Dokonce mu v té chvíli připadala ona událost pravděpodobná. Proletlo mu hlavou, že hoši zmizeli pouhou náhodou a že mu teď Libertad všechno vysvětlí.

„Majetek je krádež,“ odpověděl Libertad, „tos nevěděl? A přece již přede mnou to řekl jeden chlap; já to neobjevil!... Vše, co má jednotlivec přes svou potřebu, přivlastňuje si neprávem. Kdo zavínil, že ten klenotník má tolik zlata a s ním tolik možností koupit si všechny prostředky k životu a mnoho zbytečností, zatímco Simonetté, Henrimu i ostatním, kteří přece pracují nekonečně více než on, nedostává se na oběd? Země je dosti velká, aby nás uživila všechny, a není vinou přírody, že jedni, nasyceni, ještě shrabují na hromadu svého majetku, a druzí hladovějí, protože se na ně nedostalo...“

„Vím, ale což nemůžeme bojovat otevřeně?“ plaše namítl Veršinin a zaváhal přede dveřmi Causerii.

„Musíš říci: brát veřejně,“ opravil jej Libertad. „Ruské dítě! Došel bys daleko se svým otevřeným bojem! První

flik by tě sebral a bylo by po slávě... Proč nasazovat zbytečnou svobodu a snad i život? Vy jste všichni takoví — hloupí podceňovatelé života!“

Věšel do Causerii a Luka za ním, očarován. Ta událost ho tak rozrušila, že zapomínal na svou nesmělost.

„Domníval jsem se však, že je třeba udržovat nějakou... formu, či vlastně ne... morálku... ani to ne... snad je potřebí mravní čistoty i mezi námi. Naše činy ať jsou čisté! Jsou přece určité meze i pro anarchistu, což anarchista nemá morálku?“

„Morálku, Luko,“ odpověděl Libertad, usedaje za stůl, „morálku si robí každý podle svých osobních potřeb. A to jednu pro sebe, kterou se tajně, ale systematicky řídí a jejíž osou je jeho já a jeho prospěch, druhou morálku si tvoří veřejně pro jiné a zdánlivě také pro sebe. Tváří se, jako by se jí řídil, a žije v klamu, že ostatní jsou tak hloupí a přijímají doopravdy závazky, kterým jen on šťastně unikl. Tak se vědomě navzájem šidí, a to je nečisté. Já se netajím nikomu se svým smýšlením, projevují je hlasitě na veřejné ulici, ale jsem opatrný jako obezřelý voják před nepřitelem.“

„Znáš je přece, ty obroditele,“ ozval se z kouta světnice posměšný hlas Balabanovův. „Vyloupení banky je jim posvátným činem ve prospěch věcí, vyloupení hodně nešikovné, při kterém je jich polovina zabita a polovina zatčena, a ‚věc‘ z toho nemá nic. Ale za nečestné považují sebrat někde pár bot a raději chodí bosí na studené dlažbě, po měšce pak chudáky v práci zmražené okrádají o nemocniční postele a nakonec zmirájí plicním katarem. Zabijí dvě stě gubernátorů s pravou rozkoší, a moucha, které byla utržena nožička, působí jim duševní muka...“

„Rekla bych, že z Luky mluví primitivní zápasník,“ pravil mírný hlas, který rychle otočil Veršininovu hlavu do kouta. Vskutku, ona tam byla, kučeravá Rosita. Kluk Rosita seděla na haldě starých novin a klátila nohama.

Veršinin si teď uvědomil, že mluvil před několika posluchači, a proto se krvavě zarděl.

Libertad, tváře se, že ji neslyšel, řekl:

„Krádež je slovo starého světa. Anarchisté, neužívejte slovo starého světa! Řekněte „vyvlastnění“. Nu vidíte, a toho se nebojí ani naši sociální demokraté... Vyvlastnění výrobních prostředků jest v programu S. U., Spojených socialistů. Přijďme k tomu vyvlastnění kapitálu a vystavíme jsme most na druhý břeh.“

Luka byl trochu na vahách; usedl a podepřel si hlavu tužkou. Poslouchal, co říkal Libertad, improvizuje v Causerích malou schůzi:

„Každá bytost má právo na život a na štěstí již proto, že se zrodila. Má právo pohybovat se svobodně živa pod širým nebem, se sluncem ve zraku a s čistým vzduchem v prsou; a toto přirozené právo se dnes upírá milionům lidských bytostí. Říká se jim: Tam nechoďte, to je pole pana Boubely; tyhle švestky netrhejte, patří panu Ušátému; ani v tomto rybníku nesmíte lovit, neboť je majetkem pana Halamy. — A oni se táží: Co máme tedy my? — Nic! zní odpověď. — A jak budeme žít, nemáme-li nic? — Upokojte se, dť odpověď, boháčci jsou dobří lidé, a budete-li se rádně chovat, dovolí vám žít. Za to musíte ovšem obdělávat jejich pole, stavět jejich domy, šít jejich šaty... Ale pak běda člověku bez přístřeší, člověku hladovému, tulákoví a nemocnému! Zákon je potrestá... — Ale to je zločin! namítnete. — To je spravedlnost..., řekne zákon. — Proč tedy máme plíce, proč oči, mozek, žaludek, nesmíme-li dýchat, hledět, myslit a jíst? Nemáme-li právo na to na všechno, nemáme právo na život... Ó nikoliv... my máme právo na život, máme právo na vše, co nám příroda nabízí štědrými rukama... Právo to se s námi rodí jako náš stín a s námi umírá... neboť zaniká jen tam, kde přestává potřeba.“

Veršinin hltavě sál Libertadovo kázání. Zdálo se mu podivně logické. Vedl tu logickou nit dále, i když Libertad umkl, a myslil nahlas, zapomínaje vůbec, kde je:

„Přestává-li právo zároveň s potřebou žít a býti šťasten, tedy vše, co člověk má nad potřebu, podržuje si nepřávnem...“

„Ale ovšem!“ souhlasil Libertad s vděčným poslucha-

čem. „A největší nespravedlností je, odevzdává-li se majetek jedním člověkem nashromážděný po jeho smrti jiným jednotlivcům a tak se udržuje rodokmen lidí, kteří bez práce již předem mají postaráno o všechny své potřeby, od kolébky mají zajištěno štěstí celého života...“

Libertad se chystal opět na delší proslov, ale byl přerušen řezavým hlasem Balabanovovým:

„Dej pokoj s ošumělou pravdou o vyvlastnění dědictví! Kde kdo již mlátil ty hluché klasý a nikdo v nich nenalezl stravitelné zrno, kromě věhlasných státníků některých parlamentů, kteří té stařícké pravdě vytrhali zuby a udělali z ní daň z dědictví...“

Veršinin zarmoucen pohlédl na bulharského krasavce, jenž mu tak bezohledně rozfoukl novou mýdlovou bublinu, rostoucí a zabarvující se. Člověk nikdy není vděčen bořitelům vzdušných zámků.

Balabanova cigareta svítila v koutě; Libertad se po ní mrzutě ohlédl a významně kašlal při každém novém proudu dýmu, kterým jej zezadu častoval mladý Bulhar. Teď, podrážděn zdánlivým vítězstvím Bulharova cynismu, vyrazil nepřátelsky:

„Chceš-li kouřit a znečišťovat nám tu vzduch, raději odejdi, barbare.“

„Jak mi můžeš zakazovat kouření? Což ty víš, nepotřebuji-li je k svému štěstí?“

„Kdybys potřeboval k svému štěstí lámat mladé stromky nebo škrtit dvouleté děti, taky bys měl na to právo, víd? Nu, považuješ-li za rozumné ničit si oči, plíce a žaludek, je to tvá věc. Ale vzduch si tady kazit nedáme.“

Balabanov neodpověděl, a tak zavládl ve světnici ticho trochu napjaté. Veršinin se mrzel jako dítě vytržené z nejmilejší hry. Libertadova myšlenka o nekrvavém vyvlastnění se mu zdála převratná, úžasná, spásitelná; tak, ano tak bylo by možná převéstí soukromý majetek obecnosti!

S hlavou plnou této myšlenky vyrazil z Causerí. Sotvaže však zavřel dveře, vyrojilo se na něj ze tmy hejno potměšilých otazníků. A za nimi se šklebila ironická tvář Balabanovova.

„Je směšný se svými cigaretami!“ pomyslí si Luka.
„Odporný!... Ale opravdu: bude asi těžko vymezit potřeby a odvážit štěstí jednotlivce jako zboží v kramářské boudě... O tom přece může rozhodovat jen člověk sám... Potřebuje-li Boris vskutku kouření k své spokojenosti... jak je možno jej omezovat? Kde by pak byla volnost?... To s dětmi a stromky je prostě paradox, v těch si Libertad libuje..... A jak zabavit dědictví? Nebudou se dědicové bouřit? Nespojí se s nimi mocní světa v pevné solidaritě peněz a nezadusí v krvi každou snahu o zspolečnění majetku? Nene, společenský převrat se neobejde bez krve..... a proto mají pravdu teroristé, že nikoho nešetří!“

Veršinin si přejel rukou čelo, snaže se rozmotat divoké klubko záhad. Na druhé straně chodníku přecházel policista a vrhl zvědavý pohled na Lukovu rubašku.

Luka se zachvěl; vzpomněl na strýcovu radu, aby se ohlásil na policii. Myšlenka na to se ozvala již před chvílí, když byl zavřen v průjezdě klenotníkova domu, vydán jsa na milost jediného policisty... Jak snadno mohl být vyslýchán, zjištěn a jako nehlášený vypověděn!

„Zeptám se Libertada...“ řekl si.

Vrátil se tedy do Causerií, kde se zatím rozpoutal slovní boj o syndikáty.

„Mám se hlásit na policii?“ strčil Luka hlavu do dveří.

„Nač to?“ odtušil Libertad.

„Aby mě nevyprověděli...“

„Není třeba!“

„Myslíš?“ protáhl Veršinin. A zaváhav ve dveřích, jako by se chtěl ještě na něco otázat a přesvědčit, náhle se rozhodl a vyšel.

Ještě za ním ani dveře nezapadly, když Libertad poslal za ním tato slova:

„A kdyby tě vypověděli, to by byla náak škoda!...“

Pařížská okna jsou dvere na ulici. Obyvatel bytu přijímá v pokoji návštěvu dalekého okolí. Můžeš se dívat i nohama. Abys nevypadl, je tu mřížované zábradlí, opří se o ně a viz zasmušlou předměstskou zeleň, perlově šedé pozadí nebes, na němž hraje západ tragédie červánků. Kolmé břidelcové střechy s kameninovými komínky; šum z hlubin, zabloudilý výkřik a hvízd lokomotivy, vzpomínka na svět.

Maryša položila horkou hlavu na mříže a má pod sebou město a kopečky montsouriského parku.

Venku je poslední teplý den, provoněný již trpkým podzimem chryzantém, tesklivým dechem prvního spadaneho listí.

Maryša se dívá a ví: všecka okna domů na straně, kde ona bydlí, hoří teď zlatě rudým plamenem, a lidé, kteří jedou ve vlaku, směšně malém z výše jejího podstřeší, dívají se na ten ohromný dům s řadami planoucích oken a říkají si:

„Krásné to je.“

Krásné! Mnohé věci jsou krásné jen pro diváka! Maryša sedí v krásném domě, jehož okna září jako drahé kameny, a její světnice je tichá a smutná, její světnice je bolestná. Světnice v den po pohřbu!

Kolem Maryšiny hlavy vlaje zlatá síť vlasů. Maryšina hlava je lapena jako rybka ve zlaté síti.

Maryša celá je chycená rybka. Chytili ji na vnaidlo nové, svobodné matky. Šla za tou vidinou, jsouc vábena voláním hesel. Rybka se zakousla a drsný rybář-život jí surově vytrhl návnadu i s tetelícím se masem. Hodil ji na hromadu k ostatním zmítajícím se rybkám, lapajícím po vzduchu, umírajícím v hltné a šlemu.

Maryša sedí s hlavou na okenní mříži. Probíhá ubohými zbytky zasířbené země. Vidina mizela, jak se k ní krok za

krokem přibližovala. Kde byly chvíle velikého blaha dovršené plodnosti? Cítí se tak sama, malátná a smutná!

Může snad Petražickému vyčítat? Nemůže. Znala přec jeho mělkou povahu, která se rozčiluje, jen má-li hlad. Věděla, že její touhu po dítěti nechápe. Vždyť ani ona sama ji zúplna nechápala, cítila jen její stravující prudkost. Vzpomíná si na blahou hodinu úplné jistoty... Má dítě, své dítě, obsah života, říkála si. Jak vyrostla, jak důležitě místo zaujala ve vesmíru! Záraz vtělení se uskutečnil, mysterium počtí ji udržovalo v slastné závratí.

Pak se vrátili do Paříže. Celý měsíc Petražickij marně sháněl hodiny; ve čtvrti bylo tolik Rusů a tak málo lidí toužících se učit rusky! Záčkové z lycei nechťeli Rusa za domácího učitele. Maryšina podpora z domova byla stravena již v půli měsíce. Kamarádi pomohli, ale což je možno chtít, aby pomáhali stále? Ovšem, Maryša bude vydělávat šitím, ale jak dlouho to bude moci dělat?

Ne, žena není tak volná, aby mohla být matkou podle své touhy.

Čím uvítá své dítě? Bude dost tepla pro červené tělíčko, bude dost jídla a bude dost — času? Snad najde Petražickij zase kondice; stačí pro tři, co dříve sotva stačilo jemu? Jak byla zaslěpena, že dříve to všecko neviděla! Neviděla?

Ach ano, viděla, ale tenkrát bylo tolik slý a tolik odvahy! Radošná chuť do boje, touha překonávat překážky, zvývat nepřítelce tváří v tvář. Vylétěla vysoko, a byla strělena zdola. Peří je ještě teplé a vlhké krví.

Proto je ve světnici tak smutno. Podvěcer je čas vzpomínek a Maryša jej zasvětila smutnému včerejšku.

Včera o polednách zaklepala na její dveře malá květinářka Regina. Potácela se, byla smrtelně bleďá.

Když ji Maryša spatřila na prahu, sevřelo se jí srdce úzkostí před smrtí, již u ní vytušila.

„Co je ti?“

Regina se namáhavě šinula do pokoje. Zatápala po stěně i po vzduchu. Klesla na židli. Rty se protáhly jako rána a úsměv, který Maryša shledala příšerným, zkrivil obličej.

„Což nevidíš?“

Temné tušení zalomcovalo Maryšou. Není možná!

„Zbavila jsem se...“

„Co... co...“ blábolila Maryša. „Ale to je... to je...“

Nenašla výraz. Chtělo se jí vykřiknout: To je podlé! — ale neměla odvahy. Regina se hroutila jako cár těla bez kostry.

„Musíš si lehnout!“

„Ne, ještě ne!“ bránila se Regina, drobounká a něžná jako čtrnáctileté děvčátko. „Maryšo, vidím, že mě odsuzuješ. Ale já jsem je nechťela, to dítě, já jsem po něm netoužila, přišlo samo, nevoláno, nevtááno. Vždyť jsem ráda, že se sama udržuji na nohou! Upadla bych s dítětem na ruce! Co jsem tedy měla dělat! Co bych si počala s dítětem, sama, sama? Sotva jsem se vyučila. Byla jsem v Causerířích. Simonetta se o mne starala, pravda; ale vždyť ani ona nic nemá! Nemohu žít jako příživnice! Ona zajisté z povinnosti mi pomáhá... ale je tak trpké jíst chleba darovaný z povinnosti... Nevím... možná, že by dítě děle nemohla snášet, seriích uživili... ale já jsem to již děle nemohla snášet, zoufala jsem si. Byla jsem u konce se svou silou. K dalšímu životu jsem potřebovala svobodu... musila jsem se odhodlat... Nemohla bych uživit dítě...!“ vykřikla Regina, chorobně vydrážděna vlastní řečí.

Ulekaná Maryša k ní přispíšila.

„Nemáš mi to za zlé, Maryšo? Neodsuzuješ mne?“

„Nene!“ horlila Maryša a nyní byla přesvědčena, že nemůže mluvit o podlosti; „ale teď si lehneš. Jsi tak bleďá. Aby ses nerozstonala...“

„A necháš mě tu, Maryšo, týden poležet? ... Víš, stydím se k nim vrátit... Byli ke mně tak laskaví a já snad pro tu přílišnou vldnost jsem jim nedovedla všecko říci. Snad by Libertad byl věděl lepší radu... ale já jsem se mu nedovedla svěřit. A pak jsem se obávala, že mi to bude rozmouvat. Poslední peníze jsem dala té, která mi pomohla; nezbylo mi na ošetření. Nechtěla mě propustit, ale utekla jsem i jí. Snad jsem utekla příliš brzy... ach, lehnu si, smím, prostim tě?“

Její mladý, hezký obličej se stáhl bolestí. Zaskřípala drobnými zoubky.

„To nic není, to přejde,“ hájila se před Maryšinyma pomocnými rukama a sama se vlekla na lůžko.

Ale zesínala, a sotvaže došla, klesla na tenkou zínětku železné studentské postýlky. Maryša, sama v celém bytě, pobíhala zmateně, křísila ji poplašeně. Konečně se uklidnila a rozvažovala Regíně botky.

„Nejdříve svléci...“ odřkávala si v duchu mechanicky. Zula botku, hodila ji do kouta, i druhou tak; Regína byla bez vědomí. „Svléci, svléci, aby krev mohla obíhat... hlavou dolů...“ zněl zase šepot pravidel, jimž se kdysi učila a která se nyní sama dostavovala. Rozepjala živůtek, ale rukávky se marně snažila stáhnout. Shrnila tedy sukni... A tu jí srdce zabušilo prudce a před očima naskákaly červené skvrny. Nechápajíc zírala chvíli na Regínu, ale pak vykřikla. Tady ubíhá život...

Chvějící se rukou sáhla dívce na čelo.

Regína zvedla dlouhé, černé a lesklé řasy; objevil se pod nimi úzký proužek tmavé panenky. Maryšin výkřik jí vzkrýsil. Pohnula slabě rukou, hledajíc příkryvku s posunkem studu; neměla však sílu, i spustila ruku z postele.

Maryša jí zašeptala do ucha:

„Přivedu lékaře.“

Zavrtěla hlavou ulekaně.

„Ne, ne!“

„Aspoň obklady, Regíno?“ doléhala Maryša.

Když se Petražickij vrátil z přednášek, nalezl Regínu spící. Oddychovala klidně, bílá pod černým stínem vlasů. Zakýval roztržitě hlavou, pročísl si pěti prsty bezradně hustou hřívu, postavil se k oknu a zahleděl se do skla. Marně pobojoval s hladem a mlčelivou úctou k utrpení, řekl nakonec zkroutěně:

„Dej mi jíst.“

Maryša se usmála skrze slzy; připadal jí tak mile směšný, že neodolala, a shrnuvši mu tvrdé vlasy s čela, políbila jej. To bylo věcera odpoledne.

A dnes, v touž hodinu, to vše se v Maryšině mysli obno-

vuje; každé slovo a každý pohyb je jakoby vyryt rydlem; ta hodina se jistě vrátí ještě mnohokrát v životě. Maryša položila horkou hlavu na okenní mříže a hledí vyprahlými očima na zářijový západ. Těžko je jí ze všeho.

Chvillemi vstane a dá Regíně obklad.

Regína leží nehybně, vybledlé ruce jsou na pokrývce srovnány k tělu jako holé stonky podzimních květů, a pod pokrývkou, běda, Maryša ví, že neslyšně ubíhá život...

Regína, dobře; nemůže být matkou, však si toho nepřála... ale ona, Maryša? Což se i před ní nestaví nepřekročitelná hradba poměrů, které jí brání, aby se svobodně stala matkou? Kde je, kde je vysněný cíl ženského určení? Kde vznešenost mateřství, kde jeho důstojnost, kde krásné obcování matky s dítětem, kde posvátný obřad přebývání nového těla v těle jejím? Kde úžasný zážrak tvořícího se ducha, zhušťujících se mlžin inteligence, rozptýlené snad ve vesmíru pro jednu novou bytost, pro její dítě?

Všecko vzněšené a krásné, vytyčené jako cíl života, zhroutilo se včerejšího odpoledne, kdy klopytající, na smrt bleďá Regína přešla práh jejího bytu.

Neviditelné ruce se vzpínaly. To je podlé, podlé, volalo srdce, to je hospodářská nerovnováha, hovořil rozum, a to je hrozná, pravily Regíniny bleďé rty.

A tu ji náhle zatížila dříve tak slastná jistota početí. Nepřecenila se? Bude dosti silná?... Unese to břímě?

Maryša se dívá do hasnoucích oblak a uvědomuje si rudou sluneční kouli, která stojí mezi domy. Regína leží nehnutě a zdá se, že ani nedýše. Maryše je nescitelně úzko. Jak se má sama ubránit duchu mrtvého, jenž od včerejška téká pokojem?

Probouzí ji zvonek u dveří.

Ve dveřích se objevil Luka, široký v podkasané rubašce.

„Smí se k vám?“ táže se nesměle.

„Vítej mi a pojd' tše!“ promluvíla Maryša, kladouc prst na ústa.

Luka prochází stůlkou po špičkách. Maryša mu hledí laskavě do černých očí.

Luka jí byl vždycky milý; byl tak něžný a tichý jako

ona! Vážila si jeho jemného cítění i jednání! Připadal jí spíše dívkou kamarádkou než výrostkem. Pro jeho plaché pohledy, obranné posunky, ostýchavé postoje dospívající dívky z venkova, která se ulekala příliš hlučným městem, pozorovala ho Maryša přátelsky.

Do bytu Petražického přicházel občas na černou hodinku, která se končila vařením čaje. Petražický neměl samovar; vodu vařila Maryša v kuchyňce na dřevěném uhlí. Luka s Petražickým vedli skoupý rozhovor. Petražický třeba sedí s hlavou takřka v kolenu a povídá:

„Luko, čtels? Varšavský vlak...“

Luka mlčí. Živě se zakývá na židli, černá očka mu hrají. Ruce zápasí ve vzduchu s neviditelným nepřitelem, bijí sem i tam, škrtí, brání se; nakonec se zatřepou bílými praporky. Za hodnou chvíli dí ponuře, ukazuje na Humanité, prostřenou na stole jako plachta:

„A Petropavelská hoduje... Psi!“

Oba strnou, ve tmě je děsivá výjev z vězení, pevnost a popraviště a rozplaměňují je k pomstě...

Nádobí v kuchyni zvučně a krátce zvoní; nejednou i jasný hlas zapěje:

*Navarila, naplekla,
dla nikovo, dla Petra,
ej! — lichý ty Petrus,
bjele lice, černý us.*

Tehdy ztrácí světlice ohrazené stěny, tma pohlcuje i zdi, i střechu domu a do nedohledna se rozšiřuje černý prostor kolem dvou židliček slámy vypletených, kde Luka i Petražický zapomínají na Humanité, na Paříž, na Francii a sedí pojednou pod širou a nízkou ruskou oblohou, před izbuškou na vsi, v níž svítí žluté okénko a za okénkem mladá žena prozpěvuje svému muži:

Navarila, naplekla!...

Muž sedí pod oknem, vyhlíží na nesmírně daleký, světelný mák hvězd. Pojednou zarejdí bujně nohama, slyše pšecí

z chaloupky. A než se nadějí, i Luka a Petražický stojí proti sobě, rejdují nohama; krev jim hraje v žilách a kozáček jim zneklidňuje nohy. Je jim tak volno, tak volno... Do nedozírna jde klid a tma a volný prostor kolem nich... až Maryša přinese lampu, která srazí stěny pokoje a ostřízliví jejich sen.

Pod lampou koflíky zlatého nápoje — to Rositin dědeček posílá vnučce čaj a vnučka jí zasobí celou studentskou ruskou kolonii — a z čajových par jako z oblak se dívá Maryšina vídná tvář.

Jak bývá Lukovi blaho!

V předtuše takových radostí vešel Luka do pokoje. Šel tiše, podle Maryšinu rozkazu, jehož příčinu neznal. Zarazil jej zaparený vzduch obkladů.

Rozhlédl se poplašen.

„Rosita?“ vyrazil.

„Ne.“ Maryša na něj pohlédla ze strany. Ten zděšený výkřik ji upozornil na něco, co se jí na Lukovi nelíbilo. Pro ni byla láska muže a ženy splynutím duší. Mělo se k ní přistupovat po dlouhé přípravě, s obřadnostmi. Svůj poměr k Petražickému měla za nutné; nepokládala jej za lásku, chtěla od Petražického jenom dítě, ne opojení smyslu. A na každého muže, který se blížil k ženě s rozkochanými smysly, hleděla podezřevě. Nelíbilo se jí, že by i Luka byl divokým zvířetem. Odpověděla:

„Je to Regna.“

Stáli chvíli oba nad lůžkem, pohlížejíce na dívčin vysoké bledý obličej. Maryša potřásla hlavou a řekla:

„Není to dobré.“

„Co se jí stalo?“ žasl Luka.

„Nu co,“ odvrátila se Maryša hořce. „Vidíš. Zbavila se dítěte.“

„Proč?“

„Ty se ptáš?“ podrážděna vykřikla Maryša. „Z bujností to neudělala, ani z rozkoše...“

Ale hned se zkontrolovala.

„Ovšem, ty za to nemůžeš — ale připadá mi, že je to chyba a vina všech mužů, kteří nechávají ženu hospodářsky

tak hluboko pod sebou. Podívej se na Regnu! Mohla být matkou, je zdravá, mladá; má všechny podmínky; ne, musila násilně vyrvat své dítě ze sebe, protože by je neuznávala. A teď tu leží.“

„Proč nejdete pro lékaře?“ podivil se Luka.

„Nechce,“ řekla Maryša, ale pojednou se jí zdálo, že Regnu „ne“ přece není tak nepřekročitelné.

„Vždyť z ní život prchá každou vteřinou...“ zaseptala si, a náhle rozhodnuta, požádala Luku:

„Dojdi pro lékaře! Dojdi! Pospěš!“

„Kam?“ chápala se Luka klobouku.

„Dojdi k doktoru Colombovi, v ulici U starého židovského chrámu, za radnicí. Najdeš to snadno. Číslo dvě stě padesát. Je to Libertadův známý; je spolehlivý a přijde jistě.“

Luka si napsal adresu a zmizel.

Šero ve světnici se změnilo v tmou. Petražickij mlčky usedl vedle Maryši a chopil ji za ruku. Nemluvili. Čekání na lékaře se jim zdálo nekonečné.

Konečně zalkal do ticha naříkavý hlásek zvonku a probudil Regnu.

Nechápala hned, kde je.

„Kdo to zvoní?“

Neodpověděli jí. Maryša spěchala otevřít. Slabý šum v předsíni, pošupování nohou, šepot hlasů.

„Kdo je to?“ ptala se Regna znovu, neboť jí teď všechno hrozilo.

„To je Luka,“ klidnila ji Maryša.

Lékař byl mladý, suchý člověk, ve tváři výraz kazatele neuznaného náboženství.

Regna se bránila.

„Nebojte se,“ pravil lékař, „jsem člověk a přiznávám každému právo nakládat libovolně se svým tělem. Nechtěla jste být matkou; máte k tomu asi vážné důvody, když jste se odhodlala ke kroku tak nebezpečnému. A teď vás prohlédnu.“

Mluvil tiše, otecky, velmi jemně.

Pod jeho hlasem Regna jihla.

Mlčky ji prohlédl, ptal se na to i ono a pak řekl:

„Pojedete do porodnice.“

„Nechci, nechci!“ vykřikla dívka zděšeně.

„Se mnou pojedete, je to naléhavé. Nebojte se!“

„Oblecte ji,“ řekl Maryše. „My dva,“ obrátil se k Lukovi, „snese se jí do vozu. Rychle pro vůz.“

Petražickij vyrazil ze dveří, až se dům zatřásl.

Pak ji tiše a opatrně snášeli. Nevzpírala se. Drobná a lehká, byla jako loutka.

Luka odjel s lékařem a Maryša usedla s Petražickým opět k oknu. Statečná před Regnou, nyní ochabla a zlomyšlně.

„Děťátko!“ pravila Petražickému naléhavým šeptem, „představ si, její děťátko zhynulo!“ Hlas jí klokotal jako řeka v dešti.

„Já však nezahubím své děťátko, i kdybych na ně měla žebrať.“

„Maryšo, co to mluvíš?“

„A kdyby se celý svět proti mně postavil, nepopustím! Aťsi mi brání! Nevzdám se potěšení vychovat ze svého dítěte mstitele za všechny ponižené, pobité, oběšené, zastřelené; mé dítě — to bude má pomsta! I tvé děťátko, Regno, bude pomstěno!“

Ruka Petražického se chvěla. Pomalu se kolos jeho těla sesínoval ze židle, klekl před Maryšou, a vrážeje hlavu do jejího klína, vzlykal ztrápeně:

„Odpusť, Maryšo, odpusť, odpusť.“

Hustá tma pokrývala kolmé břídlíkové stříšky, sousedící se štlhlými komíny. Ve tmě zmizel rozlehlý montsourský park a šedá obloha se proměnila s červenyými pruhy západu v hlubokou, černou propast, kde se plaše třepotaly jen zelené signály po trati a rudé tečky lokomotiv.